

portreta članova obitelji, te iscrpno kazalo mjesta i mjesno određenih pojmova, službi i naslova spomenutih u knjizi.

Iako je objavljivanjem rasprave o rodu Patačića učinjen prvi važniji korak u oživljavanju zanimanja za tu u nas pomalo zanemarenu granu historiografije, ipak nam preostaje nadati se da takva proučavanja ubuduće neće biti prepuštena entuzijazmu pojedinaca te da to nije posljednji rad ovakve vrste.

Iva Kurelac

Darko Darovec, *Davki nam pijejo kri: gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike*, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko (Knjižnica Annales Majora), Koper, 2004., 438 str.

Gospodarska povijest zasigurno je jedna od najvažnijih sastavnica u cjelovitu sagledavanju prošlosti pojedinih država, krajeva ili gradova. Zaokruženih studija o pojedinim čimbenicima koji su, više ili manje izravno, utjecali na gospodarski razvoj gradova uz istočnu obalu Jadrana, još uvijek je nedovoljno, premalo s obzirom na važnost problematike i obilje raspoložive arhivske građe. Knjiga mladoga slovenskog povjesničara Darka Darovca, kojoj je središnji predmet istraživanja istarsko gospodarstvo u suodnosu s mletačkom državnom i poreznom politikom, zaokružena je studija (razrađena i dopunjena doktorska distertacija) o gospodarskoj dimenziji istarske povijesti, promatranoj tijekom dugoga vremenskog trajanja.

U uvodnom poglavlju (9.-20.) autor sažeto upućuje na temeljni cilj rada, uporabu arhivskoga gradiva i dosadašnjih spoznaja historiografije, kao i na metodološke kriterije pri izradbi djela. Prostorno, studija obuhvaća teritorij sjeverozapadne Istre s naglaskom na posljednja dva stoljeća mletačke uprave (XVII. st. do kraja XVIII. st.), a kao osnovna građa autoru su poslužili brojni fondovi iz slovenskih (Kopar, Piran) i talijanskih (ponajprije mletačkih) pismohrana. Rasprava na osnovi interpretacije i reinterpretacije povijesne literature i vrela teži prikazati osnovne gospodarske djelatnosti u tom mletačkom dijelu Istre u njihovu razvoju i suodnosu s mjerama, zakonima, poticajima i ograničenjima mletačke gospodarske politike (porezni, carinski i monetarni sustav i dr.).

Prva cjelina ("Demografska in socialna podoba Istre do 18. stoletja", 21.-64.) uvodi u opće prilike u istarskom ranonovovjekovlju. Središnje zanimanje autora upravljeno je na raščlambu društvene i etničke strukture onodobne Istre te na migracijske procese i njihovo značenje za povijest istarskih krajeva i gradova. Glavna središta sjeverozapadne Istre (Izola, Piran, Kopar, Milje, Poreč, Pula, Rovinj i dr.) promatraju se tijekom dugoga vremena, uzimajući u obzir sve bitne čimbenike koji su utjecali na njihov gospodarski i društveni razvoj (migracije, epidemije, demografske promjene itd.).

"Denarni sistemi i gibanja cen v Beneški Istri" (65.-90.) tema su sljedeće cjeline u kojoj se razmatra složena problematika monetarnog sustava na prostoru mletačkog dijela Istre. Uvid u promjene u monetarnom sustavu u pojedinim stoljećima vrijedno je pomagalo ne samo za proučavatelje istarske povijesnice već i za istraživače koji se bave drugim dijelovima istočne jadranske obale u doba njihove uključenosti u sastav Serenissime. Jednako tako, statistički podaci o kretanju cijena (glavnih poljodjelskih proizvoda) upućuju zorno i precizno na neke od manje znanih, ali iznimno važnih čimbenika istarskoga gospodarskog razvoja.

"Monte di Pieta v Kopru in Piranu" (91.-174.) opsežno je poglavlje o ustanovi nastaloj diljem talijanskog poluotoka i mletačkih prekomorskih posjeda, u svrhu novčanog pomaganja građana

i njihova gospodarskog djelovanja. Na primjeru koparske i piranske *Monte di Pieta*, njihova ustroja, organizacije rada, konkretna novčarskog poslovanja, prihoda, strukture uprave i korisnika, prikazuje se uloga te ustanove u tadašnjemu gospodarskom životu gradova središnje Istre. Pritom autor napominje da istarske *Monte di Pieta* nisu, kao u drugim, gospodarski razvijenijim sredinama Apeninskoga poluotoka, imale ulogu mjesta prvotne akumulacije kapitala i stvaranja preduvjeta za iskorak u kapitalističke gospodarske odnose.

“Gospodarstvo v Istri med 16. in 18. stoletjem” (175.-200.) ponajprije se obrađuje preko trgovine i trgovinskih odnosa s Istri susjednim krajevima (austrijski teritorij, susjedna mletačka područja), ali i putem trgovačkih veze s područjima Romagne, Apulije, Dalmacije, Dubrovnika, Albanije i Levanta. Uz podrobno razmatranje strukture trgovačkih proizvoda, posebna se pozornost pridaje mletačkoj državnoj politici, zakonskim mjerama i odredbama koje su u ne maloj mjeri utjecale na trgovačku živost, ali i stagnaciju istarskih gradova. “Davčna politika Beneške Republike v Istri” (201.-238.) promatra se preko regalija, novčanih obveza koje su obuhvaćale državni porez (izravni nameti komune za izvoz i uvoz iz Mletaka), regionalni porez (za područje Mletačke Istre pri koparskom fiskalnom komorniku) i lokalni porez (na razini svake komune), a brojnim statistički prezentiranim podacima o postotnom udjelu pojedinih proizvoda upućuje se na smjernice mletačke trgovačke politike i njezine prioritete. Veliku važnost u kontekstu mletačke fiskalne politike spram Istre imale su i lokalne komore, ponajprije one u Kopru i Piranu, čije prihode i rashode u pojedinim razdobljima autor također prezentira brojnim statističkim pregledima, zasnovanim na iščitavanju i raščlambi izvorne arhivske građe.

U cjelinama koje slijede istražuje se gospodarska uloga nekih od najstarijih i za Istru posebno važnih obrtničkih djelatnosti (“Svilarstvo, tkalstvo in usnjarstvo”, 239.-256.), kao i proizvodnja i prodaja vina iz istarskih vinorodnih krajeva (“Vinogradništvo in vinarstvo”, 257.-284.). U sklopu tih cjelina, uz osvrt na razvoj proizvodnje u pojedinim djelatnostima, podrobno se razmatra i kretanje cijena, gospodarska isplativost (prihodi), kao i mletačka carinska politika prema istarskim izvoznim proizvodima. Nadalje, sličnim metodološkim obrascem, autor u poglavljima “Oljčno olje” (285.-318.), “Solarstvo” (319.-360.) i “Ribništvo” (361.-388.) obrađuje i proizvodnju ulja (središta proizvodnje, izvozni pravci, cijene, prihodi, izvozni nameti, vrste zakupa i dr.), solarstvo (kopersko-piransko područje i njegovi proizvodni bazeni, solne mjere i nameti, mletačka politika spram otkupa soli, opseg proizvodnje, otkupne, prodajne i tržišne cijene, skladišta soli i primjeri krijumčarenja) te ribarstvo (ribarska lovišta, prodaja, nameti, mjere i cijene, količina ulova po ribolovnim zonama, izvoz i primjeri krijumčarenja).

U završnim cjelinama knjige su “Zaključek” (389.-395.), prilozi (395.-403.), popis kratica (405.), pregled uporabljenih izvora i literature (406.-421.), imensko kazalo (422.-428.) te sažeci na talijanskom i engleskom jeziku (429.-438.).

Knjiga Darka Darovca, zasnovana na višegodišnjem istraživanju arhivskih vrela, upućuje na jedan nedovoljno obrađen i istaknut čimbenik u razvoju krajeva i gradova na istočnoj obali Jadrana – na mletačku poreznu politiku i njezin sustav koji je, ponekad mnogo više od ostalih političkih, vojnih i društvenih čimbenika, utjecao na smjerove u gospodarskom razvoju (ali i stagnaciji) mletačkih prekojadranskih stečevina. Za hrvatskog čitatelja i istraživača, uz brojne iznimno dragocjene podatke o gospodarskoj povijesti gradova u hrvatskom dijelu Istre, ta je knjiga – pisana jasnim i preglednim stilom – zasigurno i vrijedan model u istraživanju gospodarskog razvoja dalmatinskih i bokeljskih gradova u posljednjim stoljećima njihove uključenosti u mletački Stato da mar.

Lovorka Čoralčić

Nataša Bajić-Žarko, *Split kao trgovačko i tranzitno središte na razmeđu istoka i zapada u 18. stoljeću*, Književni krug, Biblioteka znanstvenih djela, knj. 135., Split, 2004., 275 str.

Split u posljednjem stoljeću mletačkoga gospodstva nad istočnim Jadranom, njegove gospodarske smjernice i uloga u posredničkoj trgovini između istoka i zapada, zahtjevna je i istodobno izazovna istraživačka tema koja iziskuje predan rad na proučavanju arhivskoga gradiva iz hrvatskih i inozemnih pismohrana. Knjiga koju ovdje predstavljam, rad dr. sc. Nataše Bajić-Žarko, dugogodišnje proučavateljice splitske i dalmatinske gospodarske povijesti u ranom novovjekovlju, donosi nam zaokruženu, cjelovitu i preglednu sliku o tome dalmatinskom gradu, njegovu izrastanju među vodeća onodobna mletačka gospodarska uporišta na hrvatskoj obali, o njegovoj multikulturalnosti i bogatstvu društvenog života, o trgovcima, poduzetnicima, kapetanima i parunima brodova, kao i o općim sastavnicama društvenoga života grada Splita tijekom XVIII. stoljeća.

U uvodnoj cjelini (5.-14.) autorica razlaže dosadašnje spoznaje historiografije koja se bavila proučavanjem gospodarske povijesti Dalmacije i utjecajima državnoga gospodarskog sustava, posebice izdvajajući radove Grge Novaka, Šime Peričića i Tomislava Raukara. Upozoreno je i na arhivske fondove koji su uporabljeni u ovom djelu (arhiv splitsko-trogirske obitelji Garagnin, izvozne dozvole splitske luke 1752.-1781. godine, podaci iz bilježničkih spisa i dr.), a koji potječu iz pismohrana, muzeja i knjižnica u Splitu, Zadru i Mlecima. Cilj je rada, kako autorica i sama naglašava, "otkrivanje novih spoznaja o gospodarskim prilikama u Splitu kojemu je u 18. st. trgovina bila temelj svekolikog napretka jer se gospodarski prosperitet, posebice u drugoj polovici 18. st., odrazio ne sve oblike života" (8.).

U povijesno ozračje Splita u doba mletačke uprave uvode nas cjeline o općim političkim, gospodarskim i društvenim prilikama u Dalmaciji i Splitu od 1420. do 1797. godine, kao i pregledan prikaz državne politike mletačke središnjice prema gospodarstvu Dalmacije (15.-30.). Razvidno je, o čemu autorica pomno kazuje, kako je Dalmacija činila važnu sastavnicu mletačkih prekomorskih stečevina, koju je – kao država strogo centralizirane vlasti – nastojala uklopiti (odnosno podrediti) u svoj gospodarski sustav. Iako je Mletačka Republika nizom zabrana i odredaba glede trgovine dalmatinskih gradova težila gospodarske veze dalmatinskih trgovaca ponajprije usmjeriti prema mletačkom tržištu na Rialtu, činjenica jest da su je okolnosti često primoravale na fleksibilnost i ublažavanje strogih zakonskih propisa. Jednako tako, mletačka je gospodarska politika snažnije pogađala one dalmatinske komune čiji su proizvodi imali veću važnost u gospodarskom ustroju Republike svetoga Marka (primjerice grad Zadar i proizvodnja zadarske i paške soli, strogo nadzirana od mletačke uprave).

Split kao jedno od neprijeporno važnih žarišta mletačke posredničke trgovine imao je u projektima tvoraca mletačke gospodarske politike ulogu tranzita između zemalja pod osmanlijskom vlašću i Mletačke Republike, ali i Zapada uopće. Gradnja lazareta u Splitu (1592. godine) – jednog od najvećih zdanja takve vrste na mletačkom državnom teritoriju – upravo je bila jedna od ključnih mjera kojom su Mlečani težili potaknuti gospodarski razvoj Splita. Podrobno prikazujući nastanak (uloga Danijela Rodrige), ustroj i djelovanje splitskog lazareta, autorica naglašava njegovo značenje u posredničkoj trgovini između Istoka i Zapada, ali i ulogu u sprječavanju zaraza – kužnih pohara – koje su u stjecištima učestalih trgovačkih doticaja bile neminovnost ("Značenje lazareta na Mediteranu", 31.-52.; "Splitski lazaret", 53.-74.). Lazaret je uskoro izrastao u jedno od najprepoznatljivijih onodobnih zdanja Splita, posebno dojmljiv stranim pohoditeljima, a trgovački život koji je inicirala uspostava splitske skele stubokom je promijenio izgled i život-

no svakodnevlje grada Splita kojemu su tada bili otvoreni svi preduvjeti za snažan gospodarski razvoj. Iako iznimno važan za gospodarski napredak Splita, lazaret je bio i izvorište zaraza – kužnih pohara koje su Split u XVIII. stoljeću pogađale čak u tri navrata (1731.-1732., 1763.-1764. i 1784. godine). Najpogubnija je bila pohara 1784. godine, koja je gotovo prepolovila gradsko stanovništvo, a lazaret poradi potpune izolacije privremeno pretvorila u grad unutar grada (“Kužne epidemije kao uzročnici zastoja u trgovini u pojedinim razdobljima 18. st.”, 75.-86.).

U sljedećim poglavljima autorica se posebno bavi oblicima trgovačkog prometa u Splitu u XVIII. stoljeću. Posebna je pažnja usmjerena na uvoznu trgovinu, karavanski promet koji je dotjecao iz osmanlijskih područja (ponajprije iz Bosne), donoseći u Dalmaciju i dalje na zapad kože, krzna, vosak, vunu, poljoprivredne proizvode, bakar i željezo. Napominje se kako su početkom XVIII. stoljeća uvozno-izvozna trgovinu prema Splitu vodili muslimanski trgovci, dočim se od sredine i u drugoj polovini istoga stoljeća sve više zapažaju Židovi, posebice specijalizirani za trgovinu voskom, kožama, vunom i željezom (“Uvozna trgovina: karavane”, 87.-119.). Kad je riječ o pomorskoj trgovini (121.-159.), posebno je važnu ulogu imala obitelj Garagnin, zasigurno tada jedna od najimućnijih splitskih, ali i dalmatinskih, obitelji. Na osnovi građe iz obiteljskog arhiva Garagnin podrobno je predstavljena njihova svestrana trgovačka i poduzetnička djelatnost (zakup duhana, trgovina žitom i drugom robom, brodarstvo i trgovina s Mlecima, Levantom i grčkim područjem), kao i uloga u unaprjeđenju splitskoga i dalmatinskog poljodjelstva i obrta. Osim iznimno razvijene i vrelima posvjedočene splitske trgovine s Mlecima, u knjizi se pozornost pridaje i drugim, stoljećima tradicionalnim odredištima dalmatinskih pomoraca i trgovaca – gradovima i lukama Papinske države i Napuljskoga Kraljevstva. Zahvaljujući razvijenoj tranzitnoj trgovini, u Splitu XVIII. stoljeća cvale su i obrtničke djelatnosti, posebice kožarska struka, ali i kovački, bačvarski, građevinski, drvodjeljski, krojački i drugi obrti (“Obrtnička djelatnost”, 161.-168.).

U završnom poglavlju knjige obrađuje se “Trgovačka djelatnost u Splitu” (169.-189.). Na konkretnim primjerima, potvrđenim obiljem arhivske građe, predložena je struktura trgovačko-poduzetničkog sloja u Splitu, struktura robnog prometa te značenje sajma (*fiera*) sv. Dujma koji je svakoga 7. svibnja u godini bio jedan od najvažnijih društvenih događaja u gradu, a svoju je tradiciju zadržao i do najnovijeg doba.

Na kraju knjige su zaključne riječi autorice (191.-196.), popis uporabljenih kratica (197.), pregled izvora i literature (198.-208), prilozi (209.-220.), sažetci na engleskom i talijanskom jeziku (221.-225.), kazala osobnih imena, zemljopisnih naziva i pojmova (229.-273.) i sadržaj (275.).

Knjiga Nataše Bajić-Žarko vrijedan je, na arhivskim vrelima i spoznajama historiografije utemeljen prinos proučavanju gospodarskog života grada Splita u XVIII. stoljeću. Podrobnim iščitavanjem i raščlambom dostupnih podataka autorica je ocrtała važnost Splita u balkansko-sredozemnom prometu u posljednjem stoljeću mletačke dominacije nad hrvatskom obalom te ujedno ispravila i dopunila spoznaje dijela hrvatske historiografije koja je nerijetko u mletačkoj gospodarskoj politici prema Dalmaciji isključivo vidjela negativne i za razvoj naših gradova izrazito pogubne strane.

Lovorka Čoralčić